

**LAISVĖJE GYVENANČIŲ STUMBRŲ POPULIACIJOS BŪKLĖS VERTINIMAS
REMIANTIS 2019 METŲ NUOLATINIŲ STEBĖJIMŲ METODIKOS SURINKTAIS
DUOMENIMIS
I VERTINIMO TIKSLAS**

1. Pateikti 2019 gruodžio 31 dienai Lietuvoje laisvėje gyvenančių stumbrų populiacijos dydį, amžinę ir lytinę struktūrą.
2. Pateikti informaciją apie 2019 metais pastebėtus laisvėje gyvenančių stumbrų sveikatos sutrikimus ir jų priežastis.
3. Pateikti 2019 metų laisvėje gyvenančių stumbrų paplitimo Lietuvoje teritorijas.
4. Informacijos teikimas iš surinktų duomenų apie keliamą pavojų žmogaus gyvybei, sveikatai ir saugumui, teikiant rekomendacijas stumbrų paėmimo iš gamtos taikant gausos sumažinimo priemones sugaunant gyvus individus perkėlimui ar paimant iš gamtos letaliu būdu.

II VERTINIMO REZULTATAI

1. 2019 gruodžio 31 dienos duomenimis Lietuvoje laisvėje gyvenančių stumbrų populiacijos dydis, amžinė ir lytinė struktūra.

Remiantis stumbrų apskaitos nuolatinių stebėjimų būdu metodiniais nurodymais 2019 gruodžio 31 dienai apibendrinus surinktus duomenis pateikiu sekančiai:

LAISVĖJE GYVENANČIŲ STUMBRŲ KAIMENĖS DINAMIKA

Metai Teritorija	Stumbrų sk. vnt. gruodžio 31d.				Gimė jauniklių vnt.				Rasta kritusių stumbrų, vnt.			
	viso	M	F	J	viso	M	F	J	viso	M	F	J
2019 12 31 Panevėžio r. (1)	61	17	32	12	12				2		2	
2019 12 31 Kėdainių r. (2)	151	47	71	33	33				1	1		
2019 12 31 Kėdainių r. (3)	64	18	30	16	16				2	2		
Iš viso:	276	82	133	61	61				5	3	2	

Per 2019 metus gauti trys pranešimai su filmuota ar fotografuota medžiaga įrodančia apie stumbrų apsilankymą Varėnos rajone (3 patinai), ir Nemenčinės apylinkėse (1 patinas).

2. 2019 metais pastebėti laisvėje gyvenančių stumbrų sveikatos sutrikimai ir jų priežastys.

Stumbrai turintys padidintą riziką sveikatos sutrikimams priskiriami „Rezerviniam genofondui“. Saugant stumbrus kaip rūšį svarbu kad bandose būtų kiek įmanoma didesnis perspektyvių individų skaičius. Nereguliuojant stumbrų bandos perspektyvumo atžvilgiu, daroma tiesioginė žala pačiai rūšiai. Pagrindinė stumbrų rizikos grupė yra vėlyvus jauniklius vedančios stumbrės ir patys vėlai atvesti stumbrų jaunikliai. Perspektyviausi stumbrai yra vedantys jauniklius ir gimstantys gegužės, birželio, liepos, rugpjūčio mėnesiais. Tada jų pradinį vystymąsi lemia oro temperatūra, garantuota mitybinė bazė, garantuojanti vedlės patelės su jaunikliu sėslumą pirmosiomis

savaitėmis, kol jauniklis sustiprės. Palankiose sąlygose patelė su jaunikliu turi visas reikiamas sąlygas naujam gyvenimo etapui. Šaltuoju metų laiku jauniklius vedančios patelės pačios dažniausiai išsenka dėl apsunkusių gyvenimo sąlygų, jaunikliai negauna pakankamai maisto, ir jei ir išgyvena, jie nebūna perspektyvūs dėl imuniteto stokos daugeliui grėsmių. Išsiskiria jie ir savo nepilnaverte išvaizda. Turint Lietuvoje virš 150 stumbrų populiaciją tokius stumbrus jau galima priskirti rezerviniam genofondui arba kitaip tariant atrankinių stumbrų grupei pereinant nuo kiekybinės į kokybinę stumbrų išsaugojimo programą, nes nepalankiomis gyvenimo sąlygomis būtent šie stumbrai kelia problemas ir pavojų visai stumbrų populiacijai.

Vadovaujantis 2019 metų stumbrų stebėsenos duomenimis, sausio-balandžio mėnesiais gimė 12 stumbrų jauniklių, rugsėjo-gruodžio 12 jauniklių. **viso: 24**, (6 Panevėžio raj. ir 18 Kėdainių raj.). Iš 2019 metais gimusių (61) stumbrų jauniklio tai sudaro 39 %. Taigi, sudėjus ankstyvo ir vėlyvo gimimo stumbriukus per **2019 metus** bei pridėjus juos atvedusių stumbro patelių skaičių gauname kad **rezerviniam genofondui** 2020 metams priskiriame 48 stumbrus (17 % visų stumbrų).

Rezervinio genofondo 2020 metams (pagal vėlyvą atsivedimą ir gimimą) stebėsenos duomenys:

	Panevėžio r.(1)	Kėdainių r. (2)	Kėdainių r. (3)
Stumbrų viso: /rezervinis genofondas	61/12	151/26	64/10

Sergantys atrankiniai stumbrai. Šiai atrankinei grupei priskiriami gyvūnai, kuriuos pastebime jau su akivaizdžiai matomais išvaizdos ar elgesio sutrikimais. Šis atrankinių stumbrų skaičius pastoviai svyruoja, nes priklausomai nuo to kokia liga stumbras serga priklauso kiek ilgai jis dar bus gyvas. 2019 metais stumbrų stebėsenos metu užfiksuota 4 tokie atvejai, (susikūprinę, įtraukę pilvą, traumuoti su atviromis žaizdomis ir pan.). 5 atvejai, kada buvo surasti negyvi stumbrai, (2 Panevėžio r. ir 3 Kėdainių r.). Iš jų 2 galimai apsinuodijęs, (nes rasti netoli vienas kito šalia maitinimosi vietos), 1 paskendęs upelyje, ir 2 panašu kad su šautinėmis žaizdomis. Visais 5 atvejais dėl per daug suirusių kūnų tiksliai nustatyti kritimo priežasčių nepavyko.

3. 2019 metų laisvėje gyvenančių stumbrų paplitimas Lietuvoje. (Žemėlapis-priedas)

3.1 Panevėžio r. (1) teritorija apie 18 000 ha. Per 2019 metus stebint stumbrų maršrutus visiškai įtikinamai galima pateisinti Panevėžio r. (1) apytiksliai tolygų stumbrų skaičių tuo, kad didžioji dalis iš šios teritorijos atsiskyrusių stumbrų papildė Kėdainių r. (2) teritorijoje gyvenančių stumbrų skaičių. Didžiausias aktyvumas Panevėžys (1) teritorijoje 2019 metais pasireiškė kovo, lapkričio, gruodžio mėnesiais. Vasario mėnesį, pradėjus stumbrų viliojimą pašarais, prie būsimų stacionarių ir kilnojamų stumbrų gaudymo vietų pavyko privilioti tik atskirus pavienius stumbrus ar mažas grupes. Pagrindinė stumbrų banda, kuri potencialiai numatyta įvilioti į Pašilių stumbryno aptvarą- gaudyklą pasitraukė į Panevėžio rajono pietinę dalį netoli Truskavos gyv., Kėdainių raj.(28 ind.), ir per 2019 metus ten praleido didžiąją laiko dalį. Krekenavos regioninio parko teritorijoje lieka vis mažiau stumbrų.

3.2 Kėdainių r. (2) teritorija apie 13 000 ha. Teritorija, kurioje stumbrai pakankamai glaustai susikoncentravę dideliame miško masyve apsuptame derlingais žemės ūkio paskirties plotais. Mitybinė bazė šioje teritorija ypač turtinga tiek žiemos tiek vasaros laikotarpiu. Stumbrų susitelkimai šioje teritorijoje tiesiogiai priklauso nuo žemės ūkio kultūrų sėjomainos. Vasarą stumbrai pasiskirsto praktiškai po visas auginamas žemės ūkio kultūras, rudenį persikelia į cukrinių runkelių laukus, žiemos metu sniegui iškritus apsistoja žieminių rapsų, bei medžiotojų įrenglose žvėrių šėrimo vietose. 2019 metų rudenį paaiškėjo, kad cukrinių runkelių perdirbimo intensyvumas stoja, cukrinių runkelių derliaus išvežimai iš laukų atidedami iki 2020 metų kovo mėnesio, kas tai pat labai įtakoja stumbrų koncentravimosi vietas žiemos periodu.

3.3 Kėdainių r.(3) teritorija, dėl 8 stumbrų atsiskyrimo nuo bandos ir apsistojimo Jonavos raj., nuo 3 600 ha išsiplėtė iki 12200ha užimamos teritorijos. Didelis stumbrų tankumas provokuoja pačius stumbrus atsiskyrimui. Jonavos rajone nuklydę 5 patelės ir 2 trečiamečiai stumbriukai. Patelės 2019 metais rugpjūčio mėnesį pastebėtos turinčios 2 jauniklius stumbriukus. Mitybinės bazės atžvilgiu, 2019 metais teritorijoje užsėta daug laukų žemės rapsu pasėliais. Vasaros laikotarpiu stumbrai įvairias daržoves auginančių ūkininkų laukus. Patį didžiausią nuostolį padarė kopūstų derliui, kuris siekė iki 54 t. eur. Daug laukų apsėta kultūrinėmis pievomis, kurių link stengiamasi pavilioti stumbrus įrengus papildomo šėrimo aikšteles. Bendradarbiaujant su ūkininkais bei šiose teritorijose veikiančiais medžiotojų klubais, stengiamasi nuvilioti stumbrus kuo toliau nuo laukų įrengiant papildomo šėrimo vietas, kurios veiktų ištisus metus.

4. 2019 metais surinktų duomenų apie keliamą pavojų žmogaus gyvybei, sveikatai ir saugumui, teikiant rekomendacijas stumbrų paėmimo iš gamtos taikant gausos sumažinimo priemones sugaunant gyvus individus perkėlimui ar paimant iš gamtos letaliu būdu.

Skirstant stumbrų pasiskirstymo teritorijas pagal keliamą pavojų žmogaus gyvybei ir sveikatai, dėl magistralinio kelio Via Baltica, geležinkelio ruožo Kėdainiai-Jonava, sudėtingiausia ir nepalankiausia teritorija tiek žmonių saugumui tiek stumbrų populiacijos augimo perspektyvoms yra Kėdainiai (3) teritorija. 2019 metais stumbrų skaičius šioje teritorijoje išaugo iki 64 individų. Vykdomame stumbro apsaugos priemonių įgyvendinimo projekte šioje teritorijoje pastatytos 2-vi kilnojamos stumbrų gaudyklės. Mažinant grėsmes, kylančias dėl laisvėje gyvenančių stumbrų gausėjimo, Kėdainiai (3) teritorijoje pasiruošta išėmimas iš gamtos juos migdant ir perkeltant į kitas vietas. Pastebėti 2 negaluojuojantys stumbrai, tačiau išimanti juos letaliu būdu dėl techninių nesklandumų nepavyko. 2 stumbrų liekanos šioje teritorijoje rastos kaip įtariama su nušovimo požymiais.

Antroje vietoje (iki 2019 metų) pagal keliamą pavojų žmogaus gyvybei ir sveikatai skiriamose Panevėžys (1) teritorijoje 2019 metais dėl stumbrų bandos dislokacijos, pavojingas kelio ruožas naujai atsirado kelio Via-Baltica atkarpoje Truskava-Ramygala. Kelio ruože Krekenava-Panevėžys, kurį stumbrai kirsdavo kelis kartus per mėnesį, Lietuvos kelių direkciją prie Susisiekimo ministerijos baiginėja įrengti modernias priemones, kurių pagalba vairuotojai bus įspėjami apie priartėjusius stumbrus ir kitus laukinius žvėris prie važiuojamosios kelio juostos. 2019 metai šioje teritorijoje incidentų su stumbrais neužfiksuota.

Trečioje vietoje Kėdainiai (2) teritorija. Šioje teritorijoje priskaičiuojama daugiausiai stumbrų (151). Pastebėta 2 kelio Via-Baltica ruožai, prie kurių stumbrai pavojingai priartėja. Pastebėjus tokius atvejus informacija vairuotojams perduodama Kelių direkcijos parengtomis priemonėmis. 2019 metais Kėdainiai (2) teritorijoje pradėti ir vykdomi toliau „stumbrų grėsmių mažinimo“ darbai įrengiant 5 ha pašarinę aikštelę stumbrams užsėjant ją žeminiu rapsu, parinktos ir paruoštos 8 vietos stumbrų šėrimui žiemos metu, atitraukiant stumbrus nuo žemės ūkio pasėlių. Ši priemonė akivaizdžiai pasiteisina lyginant stumbrų padarytus nuostolius žemės ūkio kultūroms 2018 ir 2019 metais. Šioje teritorijoje pradėta įrenginėti stumbrų šėryklą-gaudyklą, kurios pagalba mažinant grėsmes kylančias dėl šioje teritorijoje gyvenančių stumbrų gausėjimo numatyta gaudyti ir išvežti stumbrus į DNP statomą stumbryną.

Mažinant kylančias grėsmes dėl stumbrų skaičiaus didėjimo didžiausią dėmesį reikia skirti priemonei stumbrus sugaunant gaudyklose arba migdant parengtose tam vietose ir išvežant juos į kitas tam paruoštas teritorijas. Pagrindinės teritorijos kur reikia pradėti šias priemones yra teritorijos Kėdainiai (3) ir Kėdainiai (2).

Prognozuojant 2020 metu, drįstu spėti, jog Panevėžio (1) teritorijoje stumbrų bandos koncentruosis pietinėje Panevėžio rajono teritorijoje ir dauguma persikels į Kėdainiai (2) teritoriją. Panevėžio rajone stumbrų skaičius galimai sumažės 2 kartus. Atsižvelgiant į tai, letaliu būdu iš Panevėžys (1) teritorijos išimti siūlau tik traumotus ir sergančius individus.

Valdant grėsmes kylančias dėl laisvėje gyvenančių stumbrų pertekliaus mažinant stumbrų skaičių išimant juos letaliu būdu iš gamtos, turėtų būti laikomasi tokio eiliškumo principo:

1. Išimami pastebėti visi sergantys, traumuoti, stumbrai.
2. Tiesiogiai savo elgesiu keliantys grėsmę gyventojų saugumui.
3. Virš 10 metų patinai vienišiai ir virš 15 metų amžiaus patelės.
4. Bet kokio amžiaus rezervinio fondo individai.

Vyr specialistas R. Papšys

Projekto „Stumbrų apsaugos
priemonių įgyvendinimas“
Vyr. specialistas
Rytas Papšys

